

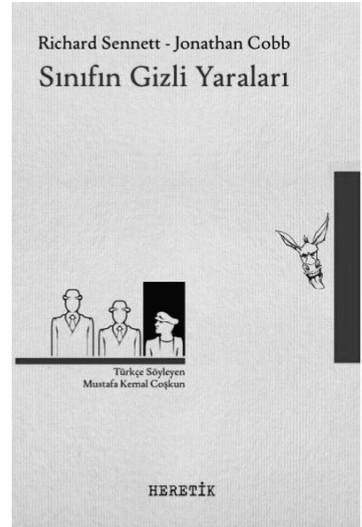
İşçi sınıfına daha yakından bakmak

Emre Bayır

Richard Sennett – Jonathan Cobb,
Sınıfın Gizli Yaraları,
çev: Mustafa Kemal Coşkun,
Ankara: Heretik Yayınları,
2017

Heretik Yayınları 2017 yılında Mustafa Kemal Coşkun'un çevirisiyle *Sınıfın Gizli Yaraları*'nı okurlarıyla buluşturdu. *Sınıfın Gizli Yaraları* malesef yeni bir kitap değil. Kitabın Türkçeye çevrilmesi ABD'de ilk yayınlanışı olan 1972 yılından tam 45 yıl sonra gerçekleşti. Bu 45 yıl hem işçi sınıfı hem de bir bütün olarak toplum için çok fazla değişime sahne olsa da kitabın içeriğinde işçi sınıfını yakından tanımak, onun reflekslerini, kaygılarını, avuntularını, değerlerini incelemek isteyenler için çok değerli şeyler mevcut.

Kitap ABD'de çoğunluğu Avrupa'nın farklı ülkelerinden göçmüş göçmen işçilerin oluşturduğu fabrika işçileri, ustabaşılığına terfi etmişler, yıllar sonra beyaz yakalı bir iş bulanlar, apartman görevlileri gibi işçi sınıfına mensup kişilerle

yapılan birebir görüşmeler üzerine yazılmış. Sennett ve Cobb Amerikan işçileri arasındaki “bilince gelmemiş sınıf bilinci” diyebileceğimiz, yani işçi sınıfının bir yönüyle istençsizce, kendinden olanlarla birlikte kendinden olmayana (pek tabii olarak patrona) karşı geliştirdiği bir kolektif bilinci, rüşeym halindeki sınıf bilincini gündelik yaşamdaki ifadesi üzerinden inceliyorlar.

Kitabın değerli bir yanı işçi sınıfı için hayatın sadece ekmekle yaşanmadığına ve toplumsal ve aile içi ilişkilerin, kültürel değerlerin üzerinde bazen belli belirsiz, bazen apaçık sınıf bilincinin izlerinin bulunduğu dair birçok örneği bizimle buluşturuyor olmasıdır.

Köprünün altından çok sular aksa da

Sınıfın Gizli Yaraları 1968 yılında tasarlanıp 1972 yılında ilk kez yayınlanmış. Dolayısıyla kitabın yazıldığı dönem ile bugünün işçi sınıfı arasında ciddi bir değişimden söz edilebilir.

Kitabın yazıldığı dönem 1975’te başlayıp günümüzde Üçüncü Büyük Depresyon’a dönüşen uzun bir ekonomik krizin arefesidir. Dünya kapitalizminin krizi aşmak için ürettiği neoliberalizm pandoranın kutusundan henüz çıkarılmamış, Reagan’lar, Thatcher’lar iktidara gelmemiştir. İşsizlik oranı düşüktür (her ne kadar ABD’de bugün işsizlik rakamları tarihi derecede düşük olsa da, son 40 yılın ortalamasını düşününce o yıllarda yine düşük olduğu görülür), gelir dağılımındaki makas bugüne kıyasla dardır, esnek istihdam biçimleri bugünkü kadar yaygın değildir. Neoliberalizmin işçi sınıfı üzerinde yarattığı tahribat bu kitapta yapılan görüşmeleri, örnekleri bir ölçüde geçersiz kılmaz mı? O dönem ortalama bir işçi için temel problem gelirini yıldan yıla artırıp çocuğunun eğitimini garantiye almakken, bugün asgari ücretle çalıştığı işini korumak olabilir.

Aslında kitabın 45 yıl sonra Türkçe’ye çevrilip yayınlanması gerçekten de bir geç kalmışlığa yol açabilirdi. Fakat bizce kitabı bugün de güncel kılan şey, yazarların kitabı yazma amacında yatıyor. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, yazarlar işçilerin üretim süreci içerisinde yaşadıklarını ya da üretim sürecinde yer alamayıp işsiz kalmalarını ve bunun sınıf bilinçleri üzerindeki etkilerini incelemiyorlardı. Onların esas odaklandığı yön işçi sınıfının gündelik yaşam pratikleri, komşularıyla kurdukları ilişkiler, aile içi yaşam, kültürel değerlerin bilinçlerinin şekillenmesi üzerindeki payıydı. İşçilerin ihtiyaç duyduğu haysiyet duygusu, iş arkadaşlarıyla kurduğu kardeşlik bağı, ailesi için yaptığı fedakârlık ve bu fedakârlığın ardında yatanlar.

Köprünün altından çok sular aktığını, işçi sınıfının içinde yaşadığı ve çalıştığı koşulların değiştiğini ve bütün dünyada dayanışmacı bir kültürel-ideolojik iklimden çok daha bencil bir iklime geçildiğini söylemek söz konusu olsa da, yine de bugün ile birçok paralellik kurulabilir. Bu sebeple işçi sınıfını yakından tanımak için *Sınıfın Gizli Yaraları* hâlâ etkili bir çalışmadır.

İşçiler de insandır ya da işçi sınıfı insanlardan oluşur

Kapitalist üretim tarzının egemen olmaya başladığı dönemden itibaren toplumun geniş kesimleri dalga dalga ücretli emekçiler haline geldi. Üretim süreci içerisinde bu ücretli emekçiler sermaye ile kurdukları üretim ilişkileri ile birlikte modern işçi sınıfını oluşturdular. İşçi sınıfı süreç içerisinde kendi mücadele pratiklerini sergiledi, kendi örgütlerini kurdu, kendi ideolojisini yarattı. İşçi sınıfının bir özne olarak tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte ortaya homojen bir karışım çıkmadı. Sınıf bilinci ne işçi sınıfının tüm mensuplarında aynı derecede yer edindi, ne de zaman içinde aynı seviyede kaldı; sınıf mücadelesinin seyrine göre geniş kitlelere yayıldığı da oldu, yerlerde süründüğü de.

İşçi sınıfının geliştirdiği bu bilinç, her işçide farklı seviyelerde ve şekillerde ifadesini bulur. Bir mücadele deneyiminden geçmiş olmak bu bilincin ortaya çıkmasında hiçbir şey ile kıyaslanmayacak kadar önemlidir. Bununla birlikte, toplumsal yaşamın bir yerini dolduran her insan gibi işçiler de farklı geçmişlere, farklı çalışma ve yaşam koşullarına sahiptir. Bu farklılıklar, sınıf bilincinin şekillenmesinde her işçi için farklı bir “hikâye” oluşturur.

Sınıfın Gizli Yaraları doğrudan öncü işçilerle veya sendika temsilcisi işçilerle yapılan görüşmelerle yazılmış bir kitap değil. Hatta bizce görüşmeler yapıldığı işçilerin neredeyse hiçbiri (kitapta bu tarz bilgiler mevcut değil) sendikal veya siyasi mücadele geçmişine sahip değil. Ailesi, komşusu, fabrikadaki işçi arkadaşı, fabrika müdürü, çevredeki “saygınlık” sahibi üst sınıftan insanlara karşı beslediği duygu ve düşünceler sınıf bilincinin bazen belli belirsiz, bazen apaçık izlerini taşıyor. Zaten kitabı, sınıf bilincinin izlerini takip etmek isteyenler için ilginç kılan da bu.

Saygıya duyulan arzu ve özlem

İşçi sınıfı sadece ekmek isteğiyle yaşamaz, mücadele etmez. “Bread and roses” isimli ünlü şarkıya esin kaynağı olan, 1912 yılında ABD’de, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu tekstil işçilerinin açtığı bir pankarttaki gibi “We want bread and roses, too” (Ekmek istiyoruz fakat gül de istiyoruz). Yani işçi sınıfı sadece karnı doyararak bir sonraki gün işe gelecek şekilde yaşamak değil, insanca, dünyanın güzelliklerini de tadararak, saygıdeğer bir şekilde yaşamak ister. Bu açıdan kitaptaki görüşmelerde en ön plana çıkan, işçilerin toplumsal konumları üzerinden hasret kaldıkları saygıdır.

Kitabın yazarlarına göre de görüşme sırasında eğitilmiş, üst-orta sınıftan oldukları besbelli olan görüşmecilere karşı işçiler onların işçi sınıfına mensup insanlara eşitler olarak saygı göstermeyebileceğini ve yargılayıcı bir pozisyonda olduklarını düşünerek bir savunma mekanizması geliştiriyorlardı. İşçiler ya toplumdaki konumlarının kendi kişisel hatalarının sonucu olmadığını ya da insanları toplumsal konumlarına göre yargılamanın yanlış olduğunu göstermeye çalışıyorlardı.

Fabrikada işinde sahip olduğu vasıf ve kişinin aldığı emirler ters orantılı olduğundan, daha az emir altında daha fazla özgürlüğe sahip şekilde çalışmaya duyulan arzu da işçilerin saygıya duyduğu özlemden izler taşıyor. Örneğin kitapta usta başının emri altında çalışan bir işçi, kişinin, ne kadar çok emre maruz kalıyorsa öz saygısını devam ettirebilmek için işyerinde değil de başka bir yerde olduğunu o kadar çok düşündüğünü söylüyor.¹

Fedakârlığa ihanet

İşçiler arasında neredeyse her zaman sosyal yardım alanlara ve göçmenlere (bugün Türkiye’de Suriyelilere) yönelik zaman zaman nefrete varan bir tepki göze çarpar. Kitapta işçilerin bu tepkisi fedakârlık ve bu fedakârlığa ihanet ile bağdaştırılıyor. Fabrikada haftanın altı günü çalışan işçi, özveride bulunup işini olabildiğince iyi yaparak fedakârlık gösterdiğini düşünüyor ve özveride bulunmadığını düşündüğü kişileri de ihanetle suçluyor.

Bir yerde fedakârlık yapmayı reddeden insanlar varsa ve bu insanlar aynı zamanda devlet yardımı alıyorsa, özveri göstergesi olan davranışların anlamı da artık sorgulanmaya başlar. Bir anlamıyla “benim yanıma kâr kalmayanın onların yanına da kâr kalmaması gerekir” yaklaşımı kabul görür.

Dünyada göçmen karşıtı hareketin güçlendiğini görebiliyoruz. Trump’ın Amerika’nın beyaz işçi sınıfından gördüğü teveccühün bir anlamı var. Bugün sosyal medyada her gün karşımıza çıkan Suriyelilerin maaş aldığı, üniversitelere sınavsız girdiği, bedava ev sahibi olduğu gibi asılsız haberlerin ne kadar rağbet gördüğünü düşündüğümüzde işçi sınıfının gözündeki fedakârlık ve ihanet ilişkisini anlamak önemlidir.

Ödül ve kardeşlik

Kitapta ilgi çekici bir diğer şey de görüşme yapılan işçilerin takındığı, kardeşliği muhafaza etmeye yönelik tutumdur. Ordu içerisinde bir örnek veriyor yazar: “Eğer bir kişi asker sofrasında aldığı terfi ya da ödüllerin hoşuna gittiğini bir kez açığa vuracak olursa, bundan sonra yemeğini yalnız yiyecek olma olasılığı da ciddi şekilde artacaktır.”² İşçi fabrika otoritesi tarafından bir ödüle layık görüldüğünde bu ödülü almasını yabancılaşmış bir edilgenlikle karşılıyor. Yani benliğini geri plana çekiyor ve ödül hakkında konuşurken ödülün kendisine verilmesinin yönetimin takdiri olduğunu söylüyor. Ödülün kendisine verilmesi kararında kendisinin bir payı olmadığını göstermeye çalışıyor.

Bu durum otorite karşısındaki eşitlerin, fabrika otoritesi karşısında işçilerin kendi arasındaki kardeşlik bağına yansıtıyor. Bugün fabrikalarda insan kaynakları

¹ Richard Sennett ve Jonathan Cobb, *Sınıfın Gizli Yaraları*, çev: Mustafa Kemal Coşkun, Ankara: Heretik Yayınları, 2017, s. 102.

²a.g.e, s. 197.

departmanlarının işçilerin arasındaki kardeşlik bağı koparmak ve aralarında bir rekabet ortaya çıkarmak için bin türlü yöntem denediğini, “kaizen”ler, ayın çalışanı ödülü, performans primleri gibi türlü ödüller verdiğini düşünürsek işçi sınıfı için bunun önemli bir savunma mekanizması olduğunu görebiliriz.

Sınıfı tanımak için

İşçi sınıfını örgütleme görevini önüne koymuş sosyalistler için sınıfı yakından tanımak önemlidir, hatta vazgeçilmezdir. Sınıfa yabancı kalmamak; sınıfın kaygılarını, korkularını, arzularını, özlemlerini bilmek ve bunları paylaşabilmek, sınıfın dilini konuşabilmek gerekir. Hem işçi sınıfının içerisinde örgütlenebilmek hem de devrim günü geldiğinde sınıfın durumunu ve olası hareketini kavrayabilmek için bu elzemdir. Bu sebeple *Sınıfın Gizli Yaraları*'nın hem işçilerin kendi konuşmalarını hem de yazarların işçi sınıfı üzerine sosyal-psikolojik değerlendirmelerini içermesi sebebiyle özellikle sosyalistler için okunması gereken bir kitap olduğunu söyleyebiliriz.